

TJODHILDES KIRKE PÅ BRATTALID

Af museumsinspektør *Jørgen Meldgaard*

I. *Den historiske baggrund og prøveudgravningen 1961.**

Vikinger på vikingefærd. Der er vel næppe noget kapitel i Danmarks ældre nationale historie, der mere umiddelbart fanger i unge som i gamle sind. Røvertogter, handelsfærd, erobringer, opdagelsesrejser, – alle giver de frodig næring til fantasien, og fylder en efterkommers bryst med sund selvfølelse. . .

Svenskerne drog østover, grundede riget Rus, og holdt flodvejene til Sortehavet og Orientens skatte.. Nordmænd så over havet mod vest, til Atlanterhavsøerne og til Skotland og Irland. Danske mænd nedlagde England, de franske kystegne, og satte folk skræk i livet så langt af led som i Middelhavet.

Men i de fjerne egne, hvor vikinger engang viste sig, er deres renommé gennemgående ikke helt så strålende, som vi måske synes, det burde være, og som vi i hvert fald helst så det. De lokale historieskrivere og traditioner har bevaret en del sandheder om os. Og vi må se i øjnene, at vikingernes gerninger sjældent satte sig varige spor. Norden var Europas udviklingslande på den tid. Vi lå noget afsides. Evnerne var der ikke noget i vejen med. Men erfaringerne var snævre. Udover værdien af massive skatte og livets håndgribelige goder fattede vikingerne meget lidt af, hvad de mødte ude i den store verden. De pillede guldbeslaget af pergamentbøgerne og satte det i håret på en køn pige. Måske fik de ved deres tilsynekomst bragt skred i en politisk udvikling her og der, men de måtte opgive selv at lede den videre. Og de tog hjem igen, eller de druknede i folkemængden.

Anderledes mod nord og vest, hvor man tog nyt land. Dér var der ingen mere fremskredne og kultiverede mennesker at måle sig imod og efterabe, deres egne værdier og idealer blev rendyrket på godt og på ondt. Vikingerne drog mod Island og Grønland og Vinland, ikke med håbet om guld og hæder vundet ved strid, deres mål var fredfyldte og frodige græsgange. De søgte bort til en frihed for kongeåg og skatter, til lande hvor fribårne mænd skulle enes om lovgivningen, men råde for deres eget.

* Uddrag af *Fra Brattalid til Vinland*. Naturens Verden, Dec. 1961.

Fra året 874 stævnede tungtlastede skibe mod Island, og efter et halvt århundrede var de frugtbare dale i landet bebyggede. Erik den Røde kom til Island i 960erne, forvist fra Norge sammen med faderen Thorvald, og de måtte tage til takke med en gold og ugæstmild kyststrækning på øens nordøstspids. Erik giftede sig bedre jord til, i bunden af Bredefjord, da han ægtede Tjodhilde, men hans selvrådige og voldsomme natur bragte ham i stadige vanskeligheder, og ved vårtinget på Thorsnæs i 982 fik han fredløshed-dommen på 3 år.

Men endnu var der jomfruelige lande i vest. Alle kendte beretningen om Gunbjørn, der engang på vej til Island drev vesterpå i havet og så land og øer, som han kaldte Gunbjørnsskær. Derhen drog Erik med sine folk. Han fandt et stort land, han opdagede, at det var beboeligt, – og han kaldte det Grønland, „fordi han mente, at mange mænd ville søge didhen, hvis landet havde et godt navn.“ Således beretter allerede de ældste historiske kilder.

Erik Røde vender nu tilbage til Island efter de tre års fredløshed, og i Flåtobogen hedder det: *Sommeren efter drog han over for at bebygge landet, og han slog sig ned på Brattalid i Eriksfjord. Så siger kyndige folk, at samme sommer fór 35 skibe fra Bredefjord og Borgefjord til Grønland, men kun 14 nåede derud; nogle drev tilbage og andre forliste. Det var 15 vintre før kristendommen ved lov blev antaget på Island.*

Denne sommer, 985,* må vi forestille os 3–400 mennesker, med køer, heste, får, og husgeråd af alle sorter, sejle ind gennem de sydgrønlandske fjorde til de bosteder, som Erik anviste. „Alle rettede sig efter ham,“ siger sagaen, „og det varede så længe han levede.“

Som på Island er de frugtbare dalstrøg blevet bebygget i løbet af en kort årrække. Hurtigst ved fjordene bag det nuværende Julianehåb: Østerbygden; men i løbet af nogle generationer må også landet indenfor nutidens Godthåb: Vesterbygden, være optaget af nybyggernes gårde.

I centrum for den rige Østerbygd, i Eriksfjord, lå den plads, Erik Røde havde udsøgt til sig selv: Brattalid. Her sad i lange tider de mest betydende mænd, og denne grønne slette var vel også en af de sidste, der blev opgivet, da trangstider og eskimoer gjorde en ende på bygderne henimod år 1500, – efter at nordboerne gennem mere end 5 århundreder havde stridt for føden i den overmægtige natur.

Nordboernes bevægede historie belyses fra to sider. *De skriftlige kilder*, der navnlig skildrer Landnamstiden, men dog også i kortere glimt senere hen beretter om vigtige hændelser, som oprettelse af bispesæde og domkirke i 1126, den norske krones overherredømme med krav på skat og mandebod fra 1261, og de første

* Muligvis 986, jvf. Finn Gad, Grønland, Marts 1963, side 92.

Brattalid (Qagssiarssuk) set fra nord. I cirklen t.v. ruinen af middelalderkirken ved 'Erik den Rødes gård'; cirklen t.h. viser beliggenheden af den nyfundne Tjodhildes Kirke. (Sept. 1961).

undergangs-tegn i midten af 1300-tallet, da Vesterbygden erobres af „skrællinge“ nordfra.

Arkæologien fortæller om den anden side af tilværelsen. Det daglige liv mellem køer og får, på jagt og på fiskeri. Om afsidesliggende smågårde under bræerne, og om høvdingesæder ved fjordene, hvor skibe bragte fornødenheder fra Europa: korn og jern, i bytte mod grønlandske goder, som varm vadmelsklæde, elfenbens-tænder fra hvalrossen, og lejlighedsvis et par falke og en hvidbjørn bestemte som kongegaver.

Brattalid blev udgravet i 1932 af Poul Nørlund. Store boligkomplekser og udstrakte stalde afdækkedes af arkæologernes spader, og de massive mure af en middelalderkirke dukkede frem af ruindynger foran gården ved fjordbredden.

Kateket Lars Motzfeldt, Qagssiarssuk, der reddede kirketomten fra udslettelse.

Men to ting blev søgt forgæves i Eriksfjorden: De første landnamsmænds hedenske grave, og den første kristne kirke, som sagaen beskriver ved Brattalid omkring år 1000.

Den 30. august 1961 kom en mand ind på Nationalmuseet med en genstand under armen, svøbt i lyserødt silkepapir. „Erik den Rødes hoved“, sagde etiketten, „fundet ved Qagssiarssuk.“

Man var begyndt at bygge et skolehjem for børn fra de spredte fåreholderhjem inderst ved Tunugdliarfik-fjorden i Sydgrønland. Ved Qagssiarssuk udpegede kateket Lars Motzfeldt en velegnet byggeplads, nær skolekapellet og med udsyn over fjord og fjelde, og et par danske håndværkere begyndte grundudgravningen. Spaden bragte samme dag et mørnet kranium op af grøften. Det endte i jord-

bunken: en fåreskal vel sagtens, der løber jo 6000 får rundt i fjeldene her ved fjorden. Senere endnu et kranium, og kateket Motzfeldt kommer ud af skolekapellet med sin viden om anatomi og historie og udtaler sin dom: Det er skam snarere Erik den Røde! Og kateketen lader bud gå over fjorden til Narssarssuaq, tidligere amerikansk base, nu bl. a. dansk flyvestation, og et hold med flyverchefen i spidsen drager til fundstedet; deriblandt daværende kontorchef N. O. Christensen, som næste dag skal til København.

Dermed er „Erik den Røde“ på Nationalmuseet, hvor spekulationerne begynder. Thi det *kan* være ham. Det var Qagssiarssuk-bopladsen, der i 1932 efter Poul Nørlunds udgravninger blev identificeret som *Brattalid*. Den nyfundne lokalitet undslap dengang arkæologeres graveskeer, af den naturlige årsag, at intet var at se på jordens overflade.

Første spørgsmål var nu: Eskimo eller nordbo? Eskimoiske grave fra hedensk tid er talrige i området. Vor førende antropolog, dr. Balslev-Jørgensen, besigtiger knoglerne: Nordbo!! Andet punkt: Kan byggeriet af skolehjemmet på Qagssiarssuk standses, og kan vi i en fart få yderligere oplysninger om fundstedet? Ministeriet for Grønland går i gang med at undersøge mulighederne for at flytte byggeriet, og

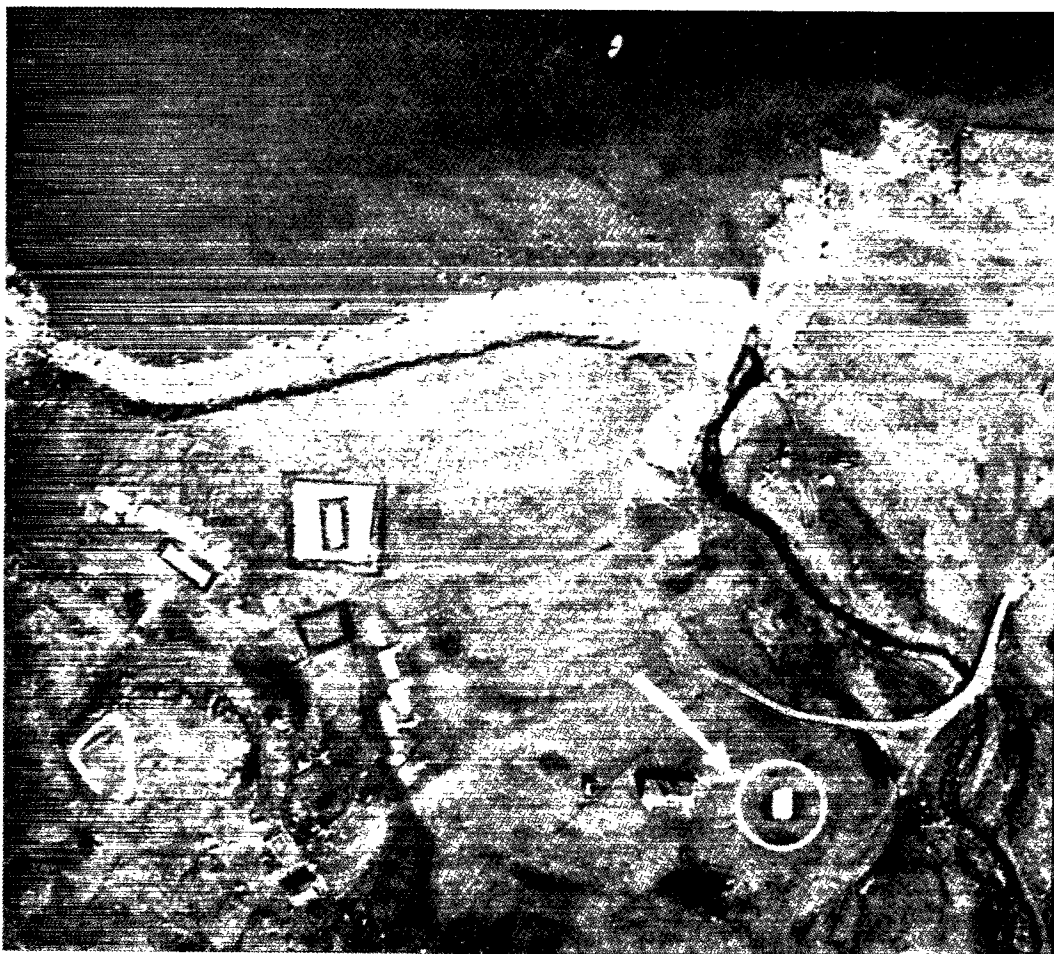

Foto: Geodætisk Institut.

*Luftfotografi af Qagssiarssuk med nogle af Brattalids ruiner indtegnet.
Cirklen angiver Tjodhildes Kirke, den mindre pil peger mod 'Erik den Rødes Hal'
og andre bolighuse.*

„Grønlands Geologiske Undersøgelser“ rækker en hjælpende hånd og lader et hold geologer sejle til Qagssiarssuk fra deres hovedlejr længere ude i fjorden.

Fundet rummer to muligheder, hver for sig spændende og berettigende til at sætte et større maskineri igang. Brattalid var stedet, hvor Thor brødes med Krist og hvor hedninge og kristne gik lige dådrige og agtede i gravene. En af disse to parter havde nu røbet sig.

Om kristendommens indførelse og den første kirke beretter de islandske sagaer. Leif Eriksøn vender i år 1000 hjem fra et besøg i Norge, hvor han ved kong Olaf

Tryggvasøns hof i Trondheim har ladet sig døbe og overtale til at forkynde kristendommen i Grønland. Han får en præst og andre gejstlige med sig. Ifølge Erik den Rødes Saga (Hauksbók) er rejsen fuld af begivenheder. Skibet stormslås, og han finder Vinland, og ved Grønlands kyst redder han skibbrudne på et skær; han får navnet Leif den Lykkelige. På Brattalid modtages han af faderen Erik og moderen Tjodhilde. I Hauksbók hedder det videre:

„Han forkyndte snart kristendommen og den almindelige tro i landet, og foredrog for folket kong Olaf Tryggvasøns ordsending, og forklarede dem, hvor megen herlighed og glans der var ved denne tro. Erik var langsom til at tage nogen bestemmelse om at forlade sin tro, men Tjodhilde lod sig snart bevæge, og hun lod bygge en kirke ikke ganske nær ved husene; dette hus blev kaldt Tjodhildes kirke. Der holdt hun og de andre, der antog kristendommen, deres bønner. Tjodhilde ville ikke, fra den tid hun havde antaget troen, dele seng med Erik; og dette var ham meget imod.“

I Olaf Tryggvasøns Saga høres Eriks kommentar til sønnens bedrifter og det nye tilnavn: *Men hans fader Erik sagde så, at det ene kunne gå lige op med det andet; det at han havde reddet et skibs mandskab i havsnød, og det at han havde ført skademanden til Grønland, hvormed han mente præsten.*

Sagaens skildring af „Tjodhildes Kirke“ lod vægten synke til fordel for den „kristne“ tolkning af det nye fund på Brattalid. Dertil kom nu geologernes rapport med konstatering af flere grave og af bygningsrester. Og vejen var klar for en større prøveudgravning; Ministeriet for Grønland havde standset og flyttet skolehjembyggeriet.

Kateket Motzfeldt tog imod mig på Brattalid den 13. september. Oppe på en græsgroet terrasse viste han stedet: „Her var det meningen, at skolehjemmet skulle rejses, med udsyn og så det kunne ses fra fjorden. Men andre havde altså haft lignende tanker for længe siden“...

Nedad mod fjorden sænker dalen sig i trappeformede terrasser, strandbredden ligger knap 200 meter fra fundstedet, men den skjules bag et par terrasserygge. Det samme gælder ruinerne af Erik Rødes gård, der ligger nær stranden under dalens sydvendte skråning. *Tjodhilde lod bygge en kirke ikke ganske nær husene*, underforstået: for ikke at Erik skulle vredes ved synet, hver gang han slog døren op i sin høvdingehal.

Umiddelbart foran den oprindelige hal og de senere tilbygninger ligger ruinerne af en stenbygget monumental kirke: Den der blev udgravet af Poul Nørlund, og som kan dateres til det 13. århundrede. Under den er spor af en endnu ældre stenbygget kirke, rejst som skik var ved hovedgårdens bolig, men først engang *efter* at kristendommen var ophørt med at være en torn i øjet på betydende folk.

Jehu Davidsen og Erik Røde Frederiksen ved udgravningen. (Sept. 1961).

Oppe hvor de nye skeletfund var gjort, tegnede skyggerne i det lave sollys svage og udjævnede konturer af en U-formet højning. Prøvegrøfter blev gravet, og efter 14 dage stod bygningens omrids nogenlunde klart på papiret: En bygning orienteret i øst-vest, og med sammenskredne tørvemure mod nord, syd og øst. I 5–6 meters afstand derfra antydede enkelte fundamentsten resterne af et dige, og indenfor dette var der i de få prøvegrøfter dukket spor af ialt 16 grave frem, smukt orienteret i øst-vest. „Dette hus blev kaldt Tjodhildes kirke“!

Sagaskriveren, eller rettere hans kilde, har ikke været imponeret af kirken som arkitektonisk bygningsværk. Tjodhildes kirke har da også, efter den foreløbige undersøgelse at dømme, været et såre beskedent hus. Indvendig har dens bredde blot været knap 3 meter, og længden har ikke overskredet 6 meter (jfr. dog kap. II). Det har været en græstørvskirke. De hidtil kendte 17 kirkeruiner i de grønlandske nordbobygder angiver gedigne stenkirker; men ingen af disse kan dog med sikkerhed siges at være bygget før 1100-tallet.

En bygning af græstørv, kombineret med træværk og enkelte sten, vil efter 9 århundreder ikke vise sig ved tydelige spor i terrænet. Derfor er tomten blevet overset af alle, og den har unddraget sig endog de skarpe arkæologøjne, der har spejdet efter kirken *ikke ganske nær husene*.

Den udjævnede højning følger helt den græsgroede grusterrasses naturlige krumning. Prøvegrøfternes tværsnit viste dog, at der var bevaret mere end blot en udflydt tørvedyng, langmurene har været solidt byggede efter bedste forskrifter. Direkte over den nøgne grusterrasse tegner der sig i profilen et stort antal vandrette tynde striber, vekslende sorte og lysere brune, i et indtil 40 cm tykt lag; udadtil standser de ved en skarp øst-vestgående grænse: tørvemurenes oprindelige ydervægge. Indadtil går de tynde striber over i mere tykke og sandede lag, der afbrydes mindre skarpt af enkelte større sten: tørvemurens indervæg. På dette grundlag kan murene så nogenlunde rekonstrueres, dersom vi sammenholder iagttagelserne med gammel byggeskik på Island. Græstørven er ofte under de nordlige himmelstrøg af særlig god og fast karakter som bygningsemne. Den vokser til en tæt masse på grund af den langsommere formuldning. Man kan udskære tørveblokkene på forskellig vis, bedst er de blot 5 cm tykke flager, hvor udelukkende den egentlige græstørv med det sammenfildrede rodnet optages. Disse ca. 20 cm brede og 1 meter lange græstørvsflager kaldes „strengur“ og er så solide, at de kunne anvendes som underlag for hestesadler. Ved husbygning sikres en tyk tørvemur bedst ved stabling af disse tørv i ydervæggen. Men under almindelige forhold vil anvendelsen af „strengur“ til en hel bygning kræve afgravning af et alt for stort græsareal. Mere økonomisk er det at grave tørven af i ca. 15 cm. dybde og skære dem i blokke på ca. 20×30 cm. Disse tykke, mere jord- og sandfyldte tørv har sandsynligvis også været anvendt.

For folk, der i hin tid stævnede fjorden ind, og for de, der færdedes ved deres daglige dont omkring Brattalids huse og stalde, har kirken rejst sig prunkløs i sin græsgroede klædning. For den kirkesøgende, der kom op vestenom bygningen, har der vel været mere at se. Trægavlen dér, med indgangsdøren, har åbnet mulighed for indskårne og malede prydelser. Et trækors har nok markeret husets art, og en lille kirkeklokke er rimeligvis kommet til inden længe, dog snarest ophængt inde i kirken. Vi går ind af døren. Mørkt, blot med lidt lys fra åbninger i gavlene, og må-

Skolesøgende ungdom ved kirketomten. (Sept. 1961).

ske fra en lyre i taget. Trods et gulvareal på blot 12–15 m² kan en 30–40 mennesker stoves sammen herinde. Væggene er antagelig bræddeklædte, og tørvemurene er lunende. Atmosfæren er tæt; „præstemanden“ og hans tjenere, der klumper sig sammen henne ved østgavlens alter, lider med anstand i deres missionerende gerning „ved verdens ende“, bedre vant fra kong Olaf Tryggvasons hof.

„Der holdt Tjodhilde og de andre, der antog kristendommen, deres bønner.“ Vi lytter: Tjodhilde beder for Eriks hedenske sjæl, og Leif takkede for vel overstået vinlandsfærd. En og anden i trængslen beder for en større kirke . . .

Sagaberetterne giver ikke ren besked om Erik Rødes død; gik han i graven som hedning eller som kristen? Hedningedøden er den almindelige antagelse blandt nutidens forskere. Det ville måske passe bedre ind i billedet at Erik og hans stædige gemyt med en højsættelse på gammel vis. Men Hauksbók åbner dog for den anden mulighed: *Erik var langsom til at tage nogen bestemmelse om at forlade sin tro, men Tjodhilde o. s. v.* Det vil være rimeligt at forestille sig, at Erik på et vist tidspunkt er gået med til at lade sig primsigne, d. v. s. foreløbigt indvie ved korsets tegn. Dette var langt fra usædvanligt på Island i årene omkring kristendommens antagelse her ved årtusindskiftet. Primsigningen havde den virkning, at man i lige grad kunne omgås kristne og hedninge uden at opgive sin gamle tro, hvilket for Erik bl. a. ville gøre en ende på hans bekendte ærgrelse over, at Tjodhilde efter sin dåb nægtede at dele seng med ham.

Men den første vinter (år 1000–1001) efter Leifs hjemvenden som døbt og med præst i følge har i alle tilfælde været hård for Erik Røde. De foregående to somre har han fra Island uden tvivl hørt, hvorledes høvdinge dér så på slige sager. I 996 for Stefne Torgilsson med vold og brand frem mod islandske templer og gudebilleder. Han var blevet kristnet i Danmark. Men den følgende sommer blev det lovtaget på *Altinget*, at hver den, der ville angribe guderne eller bruge hånsord om dem, skulle dømmes til fredløshed og sagsøges af sine egne fjernere slægtninge for gudsbespottelse. Thi kristendommen måtte betragtes som frændeskam, en plet på ættens ære.

Stefne var udsendt af Olaf Tryggvasøn, – som Leif et par år senere.

På *Altinget* i 999 kunne den ansete og nydøbte høvding Hjalte Skæggesøn dog fra selve lovbjerget udslynge disse rimede hånsord om guderne:

Gæk for guder må bæve

Grant ligner Freja en tæve.

Og først efter megen strid og rådslagning lykkedes det at få Hjalte dømt fredløs.

På tinget i år 1000 var kristne og hedninge omtrent jævnstærke. Den 23. juni var de to partier efter megen rådslagning endnu så fjernt fra hinanden, at der blev tale om at forkynde to love og at danne to stater i landet. Hedningerne besluttede at love deres guder menneskeofringer, to mænd fra hver Fjerdings, for at de skulle beskytte deres tro og give dem sejr. Hjalte Skæggesøn, der var vendt tilbage til landet, foreslog at de kristne ligeså skulle gøre løfte om en slags menneskeofring, to

Registrering af en profil skåret gennem tørvevæggen på Tjodhildes Kirke. (Juli 1962).

mænd fra hver Fjerdings af landet. Men det skulle ikke være forbrydere, som hedninger plejede at ofre, men de bedste mænd. Og de skulle heller ikke dræbes, men give sig selv til Kristus som sejrsgave og hellige ham alt deres liv. Hjalte tilbød sig selv for Sydfjerdings.

Thorgejr Godes store tale fra lovbjerget den følgende dag skabte forliget: *Thi det vil vise sig, at søndrer vi loven, så søndrer vi også freden.* Og Torgejr forkyndte da den lov, at alle skulle være kristne. Men angående børneudsættelse og hestekødspisning, da skulle de gamle hedenske love stå ved magt. At foretage hemmelige ofringer til guderne skulle være tilladt, – men straffes med landsforvisning, dersom det kunne bevises ved vidner. Og alle hedninge på tinget blev primsignet, og mange

døbte. Men nord- og østlændingene modsatte sig at blive døbt i koldt vand, og mange blev derfor først døbt på hjemvejen i forskellige varme kilder

Disse nyheder må være nået frem til Brattalid i sommeren 1001. Og da har Erik vel så småt vænnet sig til lyden af præstemandens messe deroppe fra Tjodhildes nyrejste hus.

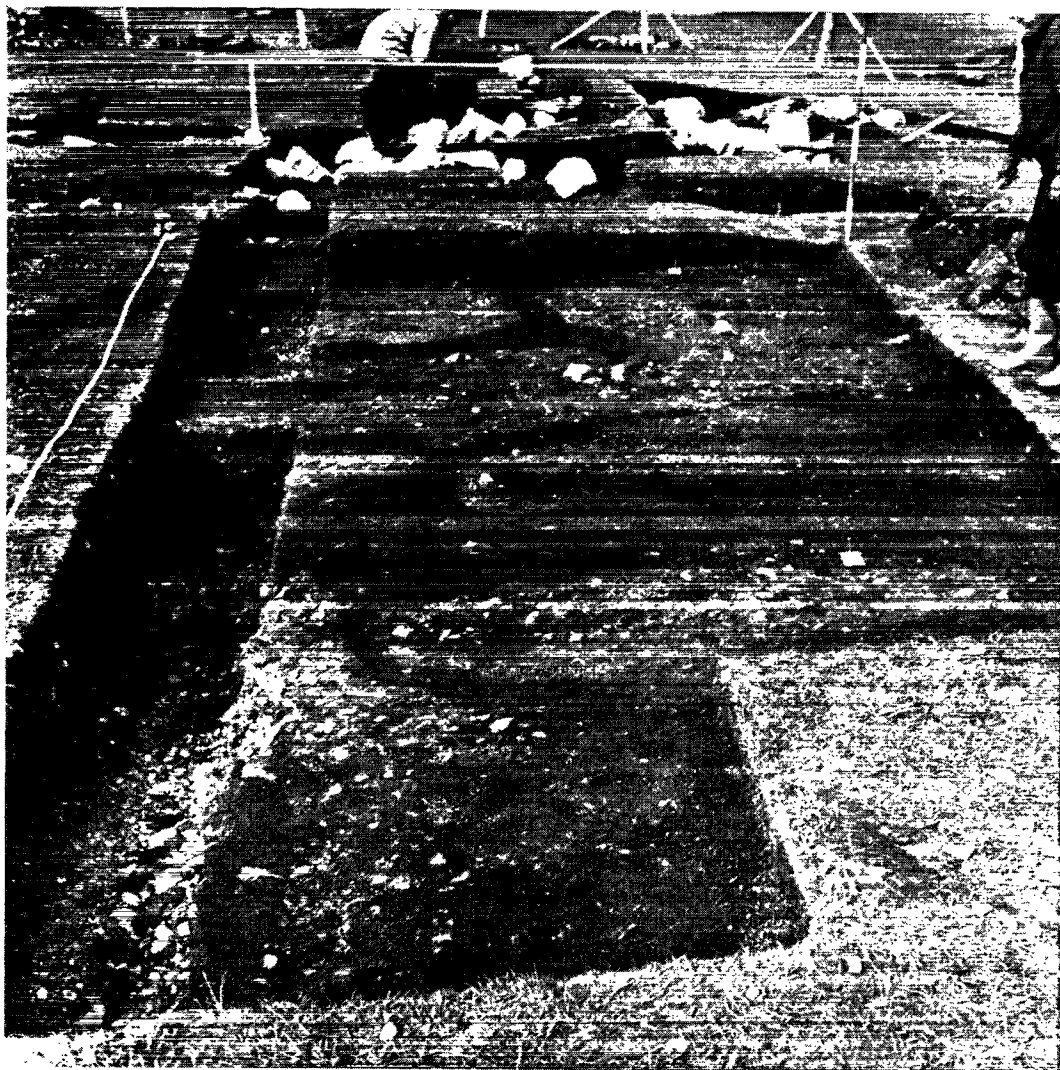
Erik den Røde *kan* ligge i sin kristne grav her ved Tjodhildes kirke. Men det åbne spørgsmål er, om vi har en mulighed for at identificere ham. Hauksbók siger et sted, da Erik skal ud på vinlandsfærd med sønnen Torstein, at han på vej til skibet „*faldt af hesten og brækkede ribbenene i siden, og forslog armen i skulderleddet.*“ Men et skelet med brækkede ribben vil næppe overbevise verden om Erik Rødes grav. Vi må håbe på andre vidnesbyrd.

Hvem må ellers forventes at hvile på kirkegården? Tjodhilde selv naturligvis. Formentlig Erikssønnerne, Leif, Thorvald, Torstein; samt datteren Freydis. Desuden en række andre navnkundige folk.

Dog er det først nødvendigt at spekulere lidt over, hvor længe Tjodhildes kirke var i brug. Kirken er på et vist tidspunkt flyttet ned til gården, hvor den store sten-satte kirkeruin nu ligger. Poul Nørlunds udgravninger viste, at der under den ret velbevarede rektangulære tomt af en kirke fra 1200-tallet lå fundamentsten af en ældre kirke, som ikke sikkert kan dateres. Adskillige har ment, at dette var Tjodhildes kirke, men nu kan der næppe være tvivl om, at det er afløseren af Tjodhildes græstørvskirke.

Der ligger på den lille kirkegård nok henimod hundrede gravlagte nordboere, efter fundtætheden i prøvegrøfterne at dømme. Den har været i anvendelse i adskillige år. På den anden side rummer den næppe meget mere end en generations døde (jvf. dog kap. II); senest 25–30 år efter kirkens rejsning må alle bygdefolk være kristne, befolkningstallet er vel nu ialt på et par tusinde, og hovedsædet Brattalid har krævet en større og mere statelig kirkebygning – på en mere passende plads.

Leif den Lykkelige er død før 1025. Dette år berettes i anden forbindelse, at hans søn Torkel, „*en mægtig mand rig på gods og venner, og en god ven af den hellige Kong Olaf,*“ sidder som høvding på Brattalid. Det vil være en rimelig gisning, om vi lader Torkel stå som bygherre for stenkirken, der afløste bedstemoderens historiske tørvehus. – Men den gamle bygning var mere end et historisk sted for de følgende generationer; det var indviet jord, og den rummede den mindeværdige generation af landnamsfolk. Gennem nogen tid er bygningen holdt vedlige, og kirkegårdsdiget bevaret for de løsgående husdyrs skyld. Dog, et tørvehus er skrøbeligt: i et gunstigt, tørt klima som på Nordisland, der kan jævnføres med Eriksfjorden, er livslængden for et tørvehus blot 50 år; hvis det er særlig velbygget og jævnligt repareres, da 100 år. Så må det rejses fra grunden på ny. Uden vedligeholdelse er

Efter græstørven er fjernet på et område vest for kirketomten (der skimtes i baggrunden), fremtræder gravenes omrids mod den omliggende, urørte undergrund. (Juni 1962).

en bygning skredet sammen efter 20 års forløb. Da de sidste grønlandske nordboer gik i gravene henimod 500 år efter at Tjodhildes kirke var bygget, lå tomten forlængst som en græsgroet højning.

På de hidtil udgravede kirkegårde i nordbobygderne har det været vanskeligt at datere gravene, kun de senmiddelalderlige har kunnet identificeres i større antal. Til gengæld har nogle af disse været særdeles oplysende, som f. eks. de berømte fund fra Poul Nørlunds udgravninger på Herjolfsnæs. På Tjodhildes kirkegård er der

nu mulighed for at samle et videnskabeligt set meget værdifuldt skeletmateriale fra en kortvarig periode, og bevaringstilstanden er nogenlunde god.

Før den fortsatte undersøgelse kunne man måske driste sig til at håbe på nogle enkelte grave med berømmelige navne ristede i runer på ligstenen? Læses der f. eks. på en: „Torstein Eriksson“, da er den ikke lagt over den mest navnkundige mand, og dog stiger der hele sagasider frem til levendegørelse af ham. Søn af Erik Røde, vinlandsfarer, bryllup med Gudrid, bonde på Sandnæs i Vesterbygden. Her sker der trolddom og gengangeri, pesten hærger og mange dør, deriblandt Torstein selv. Hans sidste ord er en bøn om, at han må blive „ført til kirken“: „*Det er en uskik, som har fundet sted her i Grønland, siden kristendommen er blevet indført, at begrave folk i uviet jord og kun synge lidt over dem.*“

Sagaskriveren slutter beroligende: „*Torstein og de andres lig blev førte til kirken i Eriksfjord på Brattalid, og der blev sunget over dem af præsterne.*“

Hen på høsten samme år* lægger to store handelsskibe ind ved Brattalid. Lederen er den vidtberejste købmand Torfin Karlsevne, en ætling af Ragnar Lodbrog. Erik den Røde indbyder alle 80 mand til at overvintre på Brattalid, og godset bæres under tag i udhusene.

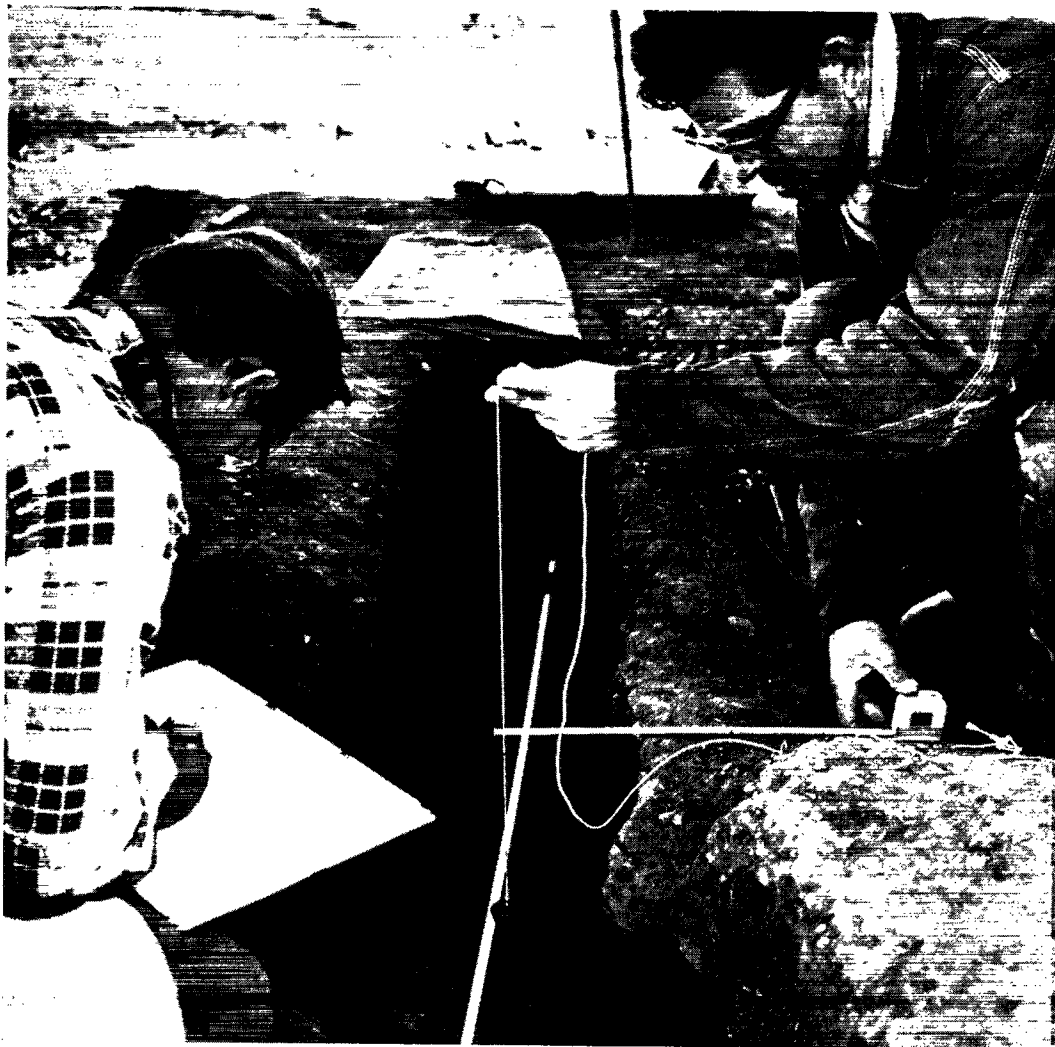
I Erik Rødes Saga lyder det nu: *Men imod julen begyndte Erik at blive tavs, og var ugladere end ellers. Engang henvendte Karlsevne sig da til Erik og spurgte: Har du nogen bekymring, Erik? Man synes at mærke, at du ikke er så glad, som du plejer. Du har beværtet os med den største gævmildhed, og vi er skyldige at gengælde dig det med sådanne tjenester, som vi er i stand til at yde. Sig mig nu, hvad der bedrøver dig! Erik svarede: Du tager vel og venligt til takke her . . . ’ men jeg frygter for, når I kommer andetsteds, at det vil siges, at I ikke har tilbragt nogen værre jul end denne, som nu kommer, da Erik den Røde beværtede jer på Brattalid i Grønland!*

Sådan vil det ikke gå, bonde! sagde Karlsevne. Vi har på vort skib både malt og korn; tag deraf så meget som du vil, og gør så stateligt et gilde, som du synes om!

Dette tilbud tog Erik imod, og der blev da beredt til julegilde, og dette gilde var så anseeligt, at folk tyktes næppe at have set sådan pragt i et fattigt land.

Og efter julen bejlede Karlsevne til Gudrid hos Erik, eftersom han syntes, denne måtte have rådighed over hende. Erik optog frieriet vel og udtalte, at hun jo måtte følge sin skæbne, og at han kun havde hørt godt om Torfin. Det endte da med, at denne fæstede Gudrid. Og der blev nu gilde igen, og brylluppet blev holdt på Brattalid om vinteren.

* 1003 eller 1006, jvf. Finn Gad, Grønland, Marts 1963, side 93.

Indmåling ved arkitekt Knud Krogh af skelet på kirkegården. (Juli 1962).

Sagaen gør her et ophold. Vi kan forestille os, at de som gode kristne har fået velsignelsen oppe i Tjodhildes kirke, – hvor Torstein året før var gravlagt.

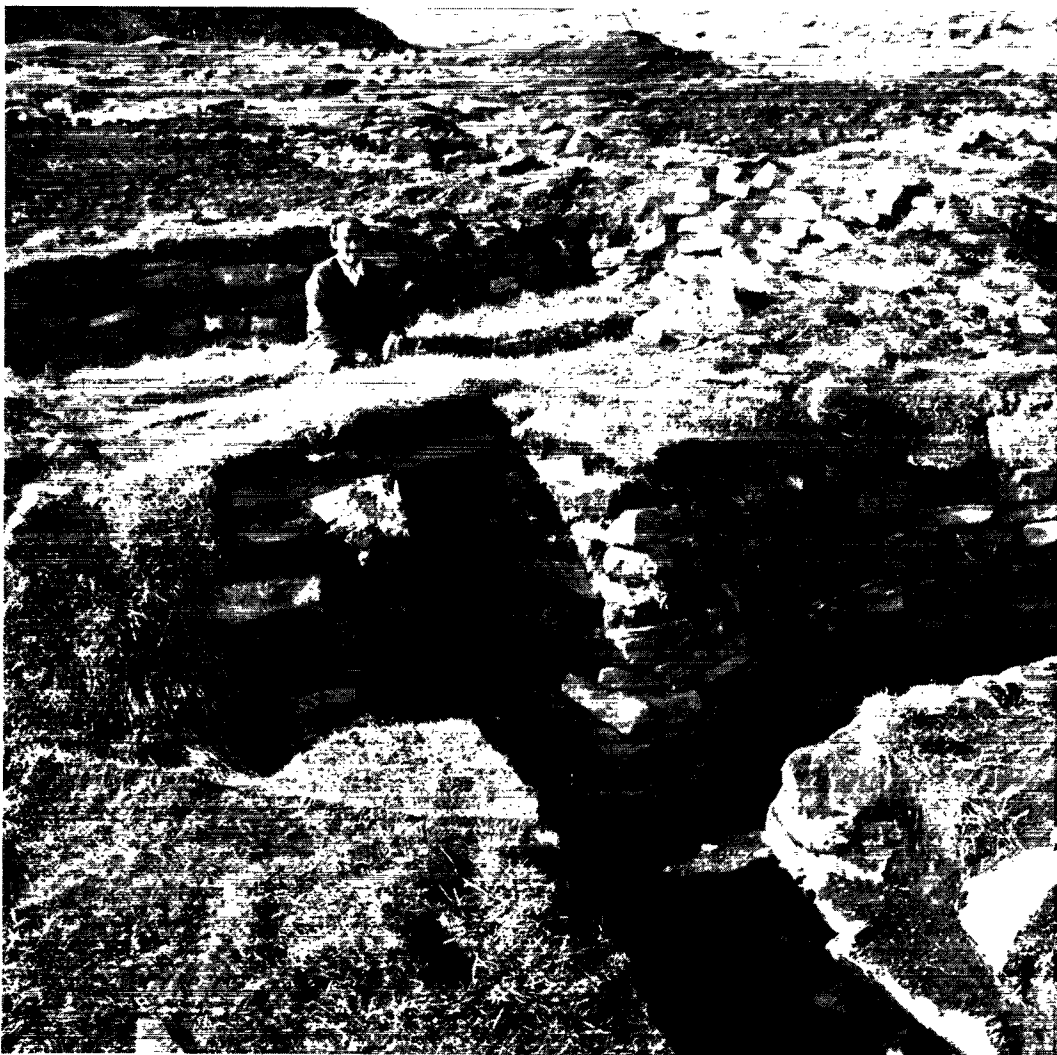
Og Erik den Rødes Saga slutter med den lange vinlandsfærd, hvor Torfin Karls-eyne under 3 års opdagelsesrejser står i spidsen for 160 mand. Gudrid er med; og hun føder sønnen Snorre i det nye land. Og Eriks søn Thorvald er med, han får en pil i tarmene fra Marklands indianere og dør. Måske gravlægges han derovre, på „Korsnæsset“, som én sagaskriver mener at vide. Men *sandsynligvis* føres også *han* til den lille sagnomspundne kirkegård ved Tjodhildes tørvekirke.

II. Undersøgelsen på Brattalid 1962.

Nationalmuseet fortsatte i sommeren 1962 undersøgelserne på Brattalid med støtte fra Videnskabsfondet og med en større stab af kyndige forskere. Vi gennemførte en række prøvegravninger og opmålinger ved nogle af de mange nordbolevn på og omkring Qagssiarssuk, men hovedopgaven var den videre udgravning af Tjodhildes kirke. Den minutløse gennemgravning af kirketomten blev ledet af arkitekt Knud Krogh, der med sit indgående kendskab til de tidligste spor af kirkebygninger i Danmark fik klarlagt overraskende mange konstruktive træk trods den ringe bevaringstilstand. Gravenes indhold gik gennem dr. J. Balslev Jørgensens erfarne hænder, og samtlige skeletdele er siden indgået i Universitetets Anthropologiske Laboratorium til opbevaring og videre studier. Til belysning af nordbotidens – og specielt landnamstidens – vegetationshistorie og klima blev der ved museumsinspektør Bent Fredskild foretaget indsamlinger af prøver fra mose- og søaflejringer fra Brattalidområdet – og fra tørvemurene i kirketomten. Jævnside med studerende fra Danmark deltog en række volontører fra Grønland, væsentlig lærere, som nu bringer kendskab om Tjodhildes kirke videre i grønlandske skoler. Endelig drog undersøgelsen fordel af medvirken fra vikingetids-specialister fra Norge, Island og England. Og pastor M. Wolfe, O.M.I., var autoriteten på adskillige spørgsmål, der rejste sig i forbindelse med kirke og gravskik i tidlig kristen tid – og samtidig nok den mest ihærdige udgraver på kirkegården. Jørgen Meldgaard stod som leder af undersøgelserne.

Nordboundersøgelserne blev suppleret med udgravninger af eskimoiske ruiner. Af særlig interesse i forbindelse med Brattalid var påvisningen af en bebyggelse fra Sarqaaq kulturen umiddelbart foran Erik den Rødes landnamsgård. Her vidnede stenredskaber om et eskimoisk landnam på Qagssiarssuk, der gik 2000 år forud for nordboernes. Over disse ældste aflejringer lå affaldslagene fra nordbotidens 5 århundreder, og nedgravet heri de ret velbevarede ruiner af en boplads fra eskimoiske fangstfolk, der slog sig ned, da nordboernes tid var omme. To af de karakteristiske husstyper fra 16–1700 tallet med bred fælles-briks og lang forsænket indgangspassage blev udgravet, og de står nu delvis genopbygget.

Udgravningen af Tjodhildes kirke blev ikke endeligt afsluttet i 1962; det vil ske i sommeren 1964. Her skal derfor kun gives et rids af nogle af de foreløbige resultater. Kirkens tørvemure viste sig at være et mindre afgørende element i bygningens konstruktion end antaget efter prøveundersøgelsen. De har præget kirken, men deres funktion har tilsyneladende været begrænset til en lunende „skal“ omkring en trækonstruktion. Der er antydninger af en indvendig trævæg, formentlig med lodretstillede stave, og bygningens vestende har været en ren trægåvl. Foran denne er der spor af et åbent 'forrum', hvis konstruktion endnu er uafklaret. Taget har båret 3

*Umiddelbart foran 'Erik den Rødes Gård' blev eskimoiske ruiner udgravet.
To hustomter fra 16-1700 tallet blev restaureret. (Aug. 1962).*

par fritstående stolper, delvis nedgravede i gulvet; i det kun godt 2 meter brede og knap 4 meter lange rum er pladsmulighederne således yderligere begrænsede. Et betydningsfuldt træk i grundplanen viser en interessant overensstemmelse med verdslig byggeskik i Nordens vikingetid: Rummet synes at have været bredest i det midterste parti, langvæggene er svagt krummede, som vi kender det bl. a. fra Trelleborg-husene.

På den omliggende kirkegård blev knap $\frac{1}{3}$ af arealet undersøgt. Arbejdet viste sig at være overordentlig tidskrævende af to årsager. Gravskikken har været den,

at sænke den døde ned i en relativt dyb og meget snæver nedgravning, som lige netop har kunnet rumme liget, der formentlig har været svøbt i et stykke klæde eller skind. Tømningen af disse snævre grave, hvis fyld nu kun adskilte sig fra det omliggende undergrundsgrus ved at være af en smule løsere konsistens og mørkere farvning, var både langsommeligt og besværligt. Og de egentlige skeletdele i gravens bund var gennemgående så opløste, at en omhyggelig indgipsning af hver knogle var nødvendig.

23 grave blev afdækket, og 15 skeletter er reddet nogenlunde velbevarede til den videre undersøgelse. Fra 1961 og 1962 har vi nu kendskab til ialt ca. 30 gravlæggelser. Flertallet af disse grave ligger meget tæt, i adskillige tilfælde endog helt eller delvis oveni hinanden. Denne mangel på respekt for tidligere gravlæggelser må nok tolkes derhen, at kirkegården har været i anvendelse i en noget længere periode end antydnet ovenfor, vel mindst gennem 2–3 generationer.

En særlig form for begravelse blev iagttaget med sikkerhed i eet tilfælde, antydningssvis i enkelte andre: Den døde var gravlagt ved Tjodhildes Kirke efter først at have været lagt i jorden andetsteds. En sådan sekundær begravelse konstateredes ved skeletdelenes placering, der viser, at liget har været helt eller delvis opløst ved den sidste begravelse. Vi mindes igen Thorstein Erikssons død oppe i Vesterbygden. Og vi har også muligheden åben for at forestille os Erik den Rødes og hans ligesindedes skæbne på det senere tidspunkt, da hedenskab var fortid, og de kristne efterlevende gerne så de jordiske levninge af gode forfædre på den hedenske gravplads reddet over i viet jord ved kirken.

Her i Grønlands første kristne tid har man strengt efterlevet det kirkens bud, som fordømte den hedenske skik at medgive gravgaver. Arkæologen må ofte beklage dette, men på Tjodhildes Kirke var det naturligt nok yderligt vanskeligt at af finde sig med den kendsgerning, at denne første trediedel af de gravlagte kun røbede sig ved knoglerne. Håbet er svindende for blot i enkelte tilfælde at kunne afgøre hvem der er hvem blandt de navnkundige kvinder og mænd på kirkegården. Men dog kan vi nu sige, at skeletterne i sig selv udgør et enestående materiale, der vil give et repræsentativt udsnit af befolkningen i landnamstiden, og som det vil blive interessant at sammenligne med de nordboer, hvis skeletter vi kender fra 13–1400 tallets nedgangstider.

Med afslutningen af udgravningerne ved Tjodhildes Kirke i denne sommer er arbejdet ved Brattalid dog ikke afsluttet. Vi håber at kunne præsentere resultaterne ikke blot i skrift men også på stedet. Denne Grønlands første kirke – og Nordens ældste daterede kirketomt – bør kunne fremstå som et synligt minde. Bygningen skal ikke søges rekonstrueret, men dens grundplan skal markeres klart. Gravenes beliggenhed bør ligeledes markeres, og enkelte af skeletterne kan måske igen nedlægges

synlige men beskyttet i deres dybe nedgravninger. Og en model af hele anlæget kan opstilles i umiddelbar nærhed. Arealfredning og indhegning af området er en selvfølge. I fortsættelse af et sådant moderat restaureringsarbejde bør hovedruinerne af den nærliggende 'Erik den Rødes gård' bringes i en smukkere og mere instruktiv stand. Også her vil arealfredning og indhegning være påkrævet. Som det første væsentlige skridt i denne retning fik vi i 1962 den lokale befolknings og de grønlandske myndigheders tilsagn om samarbejde for bevaringen af det gamle Brattalid på det nye Qagssiarssuk.